

**МІНІСТЕРСТВО ОБОРОНИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО
ІНСТИТУТ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

**ДОБРОВОЛЬЦІ НА ЗАХИСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ:
ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ**

IV Всеукраїнська наукова конференція
14 березня 2025 р.
Збірник тез доповідей

“НЕ РИДАТЬ, А ЗДОБУВАТЬ”

**Львів
Національна академія сухопутних військ
2025**

СЕКЦІЯ 3

«МУЗА З МЕЧЕМ У РУЦІ ...»: УКРАЇНСЬКИЙ ДОБРОВОЛЬЧИЙ РУХ У ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКОМУ ДИСКУРСІ

Бабій І., к.пед.н.,
Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

КОНЦЕПТ «ДІМ» У ПРОЄКТІ ДОБРОВОЛЬЦЯ ОСТАПА СЛИВИНСЬКОГО «СЛОВНИК ВІЙНИ»

За десять років російсько-української війни написано багато книжок, які намагаються осмислити цей складний травматичний досвід, адже часто саме за допомогою мови ми не лише усвідомлюємо, а й конструюємо реальність довкола нас. «Мова війни для нас – це перш за все випалювальна мова травми», – Дмитро Євсєєв. З-поміж іншого з'явилися й лексикографічні праці. Значимо, що зв'язок словникової продукції з соціокультурними домінантами епохи є незаперечним для будь-якого часу, адже словник – це вияв духовних цінностей народу, відображення його інтелектуального розвитку, мовної культури. У сучасній українській лексикографії превалюючою є антропоцентрична парадигма, яка є панівною у європейській традиції словникарства. З позицій цієї парадигми людина пізнає світ через самоусвідомлення, що визначає її духовну сутність, мотиви, вчинки, ціннісні орієнтири. Відтак, укладаючи словник, автори «налаштовують» його параметри на параметри певного адресата – його знання, вікові характеристики, запити тощо.

Словник завжди відображає реалії свого часу, набуваючи нових форм і функцій. Нині маємо лексикографічні праці, які фіксують новотвори воєнної доби, зокрема Євген Букет уклав словник воєнних неологізмів, зауважуючи, що новотвори з'являються та виходять з ужитку майже щодня. Такі лексеми/словосполучення не лише відбивають російську-Українську війну, а й дозволяють українцям дистанціюватись від травматичної дійсності, сприймати її з іронією або гумором. Згадаймо бандеромобіль, рашизм, задвохсотити; окремі із таких лексем нагощують синонімічні ряди. За час війни з'явилося й чимало неосемантизмів, як-от: бавовна, кіборги, мордор, приліт, орки та ін.

Осібне місце в переліку видань про війну посідає проєкт Остапа Сливинського «Словник війни», який не є словником в академічному сенсі. Це книжка, де в алфавітному порядку зібрані свідчення українців, які вимушено покинули свої домівки й вирушити в невідомість. О. Сливинський підкреслює, що війна змінює значення слів, деякі із них треба наново пояснювати, а деякі смисли притуплюються.

Усього «словникових статей» у виданні сімдесят шість. Кожна із них є сублімацією емоцій, переживань, своєрідною рефлексією на пережити, побачене, тому актуальним видається лінгвокультурологічний аналіз матеріалу, що дозволяє розглянути не лише омовлення дійсності, а й виявити нові національні культурно-історичні сенси, які нашаровуються на основне значення слова.

Лінгвокультурні концепти – це базові одиниці мовної картини світу, в яких зафіксовані цінності як окремої мовної особистості, так і лінгвокультурної спільноти загалом. Ключовим концептом у «Словнику війни» вважаємо «дім», який є архетипним, універсальним базовим чи не в кожній лінгвокультурі, оскільки саме через нього відбувається зіставлення «свого» простору і «чужого». Цікавим вважаємо наповнення цього концепту саме у часовому проміжку російсько-Української війни.

Архитипові концепти мають складну структуру, уміщуючи поняттєвий та образний виміри. Поняттєвий складник з'ясовуємо за тлумачним словником української мови, який фіксує чотири значення, останнє з яких є рідковживаним: 1. Будівля, призначена для житла або для розміщення різних установ; будинок; 2. Приміщення, в якому живуть люди; житло; 3. Приміщення, люди, що в ньому живуть, та їх господарство. Найважливіша функція «дому» захищати, оберігати, адже дім є ознакою об'єднання та спокійного існування. У словникових статтях-розповідях аналізованого видання саме ця функція дому втрачена, оскільки оселі багатьох українців зруйнувала війна: «Ми дивились на будинки й бачили розбиті кухні, залишки спалень, шпалери в дитячих і шматки дзеркала у ванних кімнатах»; «Квартири двох бабусь із будинку навпроти були зруйновані, а в чужі вони йти не хотіли, бо чужі»; «Дім моїх батьків рознесло бомбою повністю. Стоять зовнішні стіни, а всі перекриття попадали, дах упав». Для опису концепту необхідно зважати й на синоніми імені аналізованого концепту, оскільки саме синоніми розширюють, уточнюють його семантичну структуру. З-поміж чисельного синонімічного ряду концепту «дім» в аналізованому виданні натрапляємо лише на іменник у формі множини «житла», де люди планували прожити усе життя.

Образний складник представлений низкою асоціативних об'єктувань. Зазначимо, що саме асоціати щонайкраще передають оцінну, суб'єктивну складову аналізованого матеріалу, фіксують додаткові культурні сенси (конотації), розширюють функційне призначення дому.

Дослідження О. Хомчак зазначає, що найчастотнішими в концепті дім є асоціати «родина», «спокій», «затишок», а ще дім незмінно виражає індивідуальність власника. Тоді як у «Словнику війни» це алича, яка росла біля дому, ванна – найбезпечніше місце у помешканні: «У нас не було укриття, тож уся надія була на ванну. Ніколи не думала, що ціла квартира може стиснутися до розміру ванної»; два іграшкові ведмеді, які повертають оповідача у дитинство, вікна, заклеєні непрозорим скотчем, щоб не розлетілись від вибуху; різдвяна зірка, покинута на балконі харківського помешкання; канарка, яку залишили у зруйнованому будинку; кімната, крізь вікна якої чути шум дощу і машин; ключі від помешкань, хоч не відомо чи вціліли ті будинку і чи живе там хтось; лампа у формі соляної кулі, яка уперто не вимикається, коли господарі покидають будинок.

Отож, «Словник війни» зафіксував, запрогололював, запропонував осмислення нової для українців дійсності. І така вербалізація нашого життя під час війни є надзвичайно важливою, адже частиною російського нападу на Україну є нападом і на її мову. Через такий незвичний словник ми, українці, розповідаємо про цю війну світові, наробуємо нові сенси. Украй важливо, аби це робили самі українці, інакше, за словами автора видання, «це зароблять за нас інші...».

Вигівська О., к.і.н., доцент,

Шишкін С.,

Житомирський військовий інститут ім. С. П. Корольова

СИМВОЛІКА ТА ГЕРАЛЬДИКА УКРАЇНСЬКИХ ДОБРОВОЛЬЧИХ ВІЙСЬКОВИХ ФОРМУВАНЬ

З початку Антитерористичної операції у 2014 році в Україні було створено чимало добровольчих підрозділів. Вони відіграли важливу роль у захисті української незалежності та суверенітету. Чимало підрозділів розробило власну символіку, яка вказує на історичну спадковість та ідеологічні засади. Ця символіка ґрунтується на геральдичних елементах, у яких поєднуються національні, історичні та ідеологічні мотиви.

Одним із найвідоміших добровольчих формувань є «Азов», який був створений у місті Маріуполь 2014 року. Його символом стала монограма «Ідея Нації» («І» та «N»), яка відображає націоналістичну ідею боротьби за суверенітет України. Історичним мотивом цієї монограми є літера «N», яка використовувалася ще за часів стародавнього правопису. Ще королева Анна (донька Ярослава Мудрого) використовувала в своєму підписі цю літеру. Пізніше ця літера зустрічалася у конституції Пилипа Орлика «Договори і Постановлення Прав і вольностей Війська Запорозького». У сучасному вигляді монограма «Ідея Нації» була створена у 1992 році художником Нестором Пронюком. Російська пропаганда часто прирівнює монограму «Ідея Нації» до німецького геральдичного символу «Вольфсангель» задля поширення фейку щодо нацистських поглядів маріупольського підрозділу, щоб дискредитувати українських захисників. Також часто літеру «N» путають з латинською, хоча це не відповідає дійсності. Наразі, цей символ використовується також іншими підрозділами Сил Оборони України, наприклад, Третя Штурмова Бригада Сухопутних військ ЗСУ та український добровольчий підрозділ «Фрайкор».

Батальйон «Донбас» став одним з перших добровольчих формувань на початку 2014 року. Його символом став український герб у формі хижого птаха – сокола, який здійснює пікірування за здобиччю. Він є символом волі, рішучих та раптових дій. Ще за давніх часів уособленням невидимого Бога-Творця українці вважали сокола. Так, «Слово о полку Ігоревім» порівнює руських князів з соколами, називає їх соколичами. Сокіл в Україні завжди ніс